

Верховний
Суд

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ

всеукраїнський семінар для суддів апеляційних та місцевих (окружних) судів на тему:

«Зловживання процесуальними і матеріальними правами: правові наслідки»

(23 квітня 2021 року)

**ТЕМА: ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ В
АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПРИНЦИПУ
НЕПРИПУСТИМОСТІ ЗЛОВЖИВАННЯ
ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ**

Ян БЕРНАЗЮК,
суддя Верховного Суду

Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами

ґрунтується, у першу чергу, на положеннях частини першої статті 68 Конституції України, згідно з якою **кожен зобов'язаний** неухильно додержуватися Конституції України та законів України, **не посягати на права** і свободи, честь і гідність **інших людей**.

Крім того, важливе значення для розкриття цього принципу мають ще деякі норми прямої дії Конституції України:

ч. 1 ст. 55

☐ Права і свободи людини і громадянина захищаються судом

ч. 2 ст. 55

☐ Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб

ч. 3 ст. 124

☐ Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір

Розкриття цього принципу також вимагає аналізу
положень

Конвенції про захист прав людини і основоположних
свобод

Стаття 6. Право на справедливий суд

- **Кожен** має право на справедливий і публічний розгляд його справи **упродовж розумного строку** незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Стаття 13. Право на ефективний засіб юридичного захисту

- **Кожен**, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має **право на ефективний засіб юридичного захисту** в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Стаття 17. Заборона зловживання правами

- Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі **право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.**

Стаття 35. Умови прийнятності

ч. 2

Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви якщо вона, зокрема, за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

ч. 3

Суд оголошує непринятною будь-яку індивідуальну заяву якщо він вважає, зокрема, що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви;

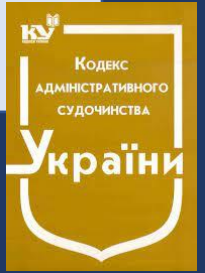
ч. 4

Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає непринятною згідно з цією статтею. Він може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі.

Кодекс адміністративного судочинства України

ч. 3 ст. 44

Учасники справи мають право, зокрема,

- подавати заяви та клопотання,
- оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках;
- користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами.

Учасники справи зобов'язані:

- 1) виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу;
- 2) сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи;
- 7) виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом.

- Частиною третьою статті 2 КАС України визначено неприпустимість зловживання процесуальними правами як одну з основних засад (принципів) адміністративного судочинства.

Стаття 45. Неприпустимість зловживання процесуальними правами

- 1. Учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами.
- Зловживання процесуальними правами не допускається.

Стаття 45. Неприпустимість зловживання процесуальними правами

- ❑ 2. З урахуванням конкретних обставин справи суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню адміністративного судочинства, зокрема:
  - ❑ 1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним *або дія якого закінчилася (вичерпана)*,
  - ❑ 1.2. подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин,
  - ❑ 1.3. заявлення завідомо безпідставного відводу *або вчинення інших аналогічних дій*,
  - ❑ які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;

Стаття 45. Неприпустимість зловживання процесуальними правами

- ❑ 2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;
- ❑ 3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;

Стаття 45. неприпустимість зловживання процесуальними правами

- ❑ 4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з **метою зміни підсудності справи**, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;
- ❑ 5) узгодження умов примирення, **спрямованих на шкоду правам третіх осіб**, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

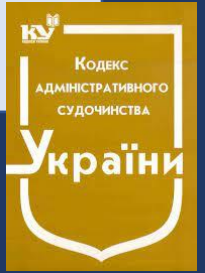
Стаття 45. Неприпустимість зловживання процесуальними правами

- 3. Якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право *залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання.*
- 4. Суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання учасником судового процесу його процесуальними правами, суд застосовує до нього заходи, визначені цим Кодексом.

Кодекс адміністративного судочинства України

ч. 8 ст. 139

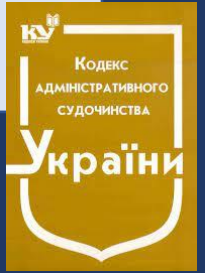

- У випадку зловживання стороною чи її представником процесуальними правами або якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони суд має право покласти на таку сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору.

- ❑ Заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених цим Кодексом випадках з метою спонукання відповідних осіб, зокрема, **до припинення зловживання правами** та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства.

Кодекс адміністративного судочинства України

ч. 1 ст. 145

- Заходами процесуального примусу є, зокрема, *попередження та штраф.*

- До учасників судового процесу та інших осіб, присутніх у судовому засіданні, за порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень судді (головуючого судді) застосовується **попередження**, а в разі повторного вчинення таких дій - видалення із залу судового засідання.

Стаття 149. Штраф

- ❑ 1. Суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід Державного бюджету України з відповідної особи штрафу у сумі від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадках, зокрема, зловживання процесуальними правами, вчинення дій.

Довідково: 2270 грн (з 01.07.2021 року – 2379)

- ❑ 2. Суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід Державного бюджету України з відповідної особи штрафу у сумі від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадках, зокрема, неодноразового зловживання процесуальними правами.

Стаття 149. Штраф

- 4. Ухвала Верховного Суду про стягнення штрафу оскарженню не підлягає.
- 5. Ухвала про стягнення штрафу є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. Стягувачем за таким виконавчим документом є Державна судова адміністрація України.
- 6. Суд може скасувати постановлену ним ухвалу про стягнення штрафу, якщо особа, щодо якої її постановлено, виправила допущене порушення та (або) надала докази поважності причин невиконання відповідних вимог суду чи своїх процесуальних обов'язків.

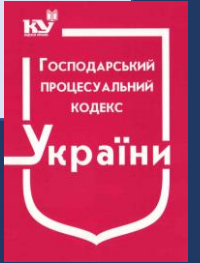
Стаття 249. Окремі ухвали суду

- 3. Суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами.
- 4. В окремій ухвалі суд має зазначити закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його статтю, пункт тощо), вимоги яких порушено, і в чому саме полягає порушення.
- 7. Окрема ухвала Верховного Суду є остаточною і оскарженню не підлягає.

Цивільний процесуальний кодекс України

Господарський процесуальний кодекс України

Аналогічні за суттю положення містять

- ✓ статті 2, 12, 44, 141, 143, 148 та 262 ЦПК та
- ✓ статті 2, 13, 43, 129, 131, 135 та 246 ГПК

Відмінності у процесах (статті 2 кожного з трьох кодексів):

ч. 1 ст. 2 КАСУ

Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою **ефективного** захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб **від порушень з боку суб'єктів владних повноважень**

Відмінності у процесах

ч. 4 ст. 29 КАСУ

Особливим принципом адміністративного судочинства є **принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі**, який зобов'язує суд вживати визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи.

Відмінності у процесах

КАС України передбачає низку положень, що стосуються прав та обмежень для суб'єктів владних повноважень як учасників справи та не повною мірою відповідають принципу рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом:

- на відміну від інших суб'єктів, органи влади мають право звертатися до адміністративного суду виключно у випадках, визначених Конституцією та законами України, та позбавлені права пред'явити зустрічний позов;
- суб'єкт владних повноважень позбавлений права на зменшення, звільнення, сплати судових витрат, а також суттєво обмежений у праві на компенсацію понесених судових витрат, у випадку прийняття рішення на користь такого суб'єкта;

Відмінності у процесах

- обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на суб'єкта владних повноважень, який, при цьому, не може посилатися на докази, які не були покладені в основу його рішення;
- неподання суб'єктом владних повноважень відзиву на позов без поважних причин може бути кваліфіковано судом як визнання позову;
- для звернення до адміністративного суду для суб'єкта владних повноважень встановлюється тримісячний строк (для інших суб'єктів – шестимісячний строк); незалежно від поважності причин пропуску строку на апеляційне (касаційне) оскарження суд відмовляє у відкритті провадження у разі, якщо відповідна скарга подана після спливу одного року.

Рекомендація R(84)5 Комітету міністрів державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення судової системи, від 28 лютого 1984 року

Прийняття цих Рекомендацій були зумовлені, зокрема, тим, що:

- ✓ деякі процесуальні норми, прийняті в державах-членах, можуть стати перешкодою в ефективному здійсненні правосуддя, тому що, ними можуть іноді зловживати або маніпулювати для затягування судового розгляду;

Рекомендація R(84)5 Комітету міністрів державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення судової системи, від 28 лютого 1984 року

- ✓ судочинство необхідно спростити і зробити більш гнучким і оперативним, одночасно зберігши гарантії, що надаються учасникам процесу традиційними процесуальними нормами, і зберігши високий якісний рівень правосуддя, що потребується в демократичному суспільстві;
- ✓ для досягнення цих цілей необхідно забезпечити доступ сторін до спрощених і більш швидких формам судочинства і захистити їх від зловживань або затримок, зокрема, наділивши суд повноваженнями вести судочинство більш ефективно

Принципи цивільного судочинства, спрямовані на вдосконалення судової системи

принцип 1

1. Судочинство зазвичай має складатися не більше ніж з двох судових засідань: перше засідання може бути попередніми слуханням підготовчого характеру, а в ході другого засідання можуть представлятися докази, заслуховувати аргументи сторін і, якщо можливо, прийматися рішення.

Суд повинен вживати заходів для того, щоб всі дії, необхідні для проведення другого засідання, приймалися своєчасно і щоб, в принципі, не допускалися затримки.

Принципи цивільного судочинства, спрямовані на вдосконалення судової системи

принцип 1

1. Судочинство зазвичай має складатися не більше ніж з двох судових засідань: перше засідання може бути попередніми слуханням підготовчого характеру, а в ході другого засідання можуть представлятися докази, заслуховувати аргументи сторін і, якщо можливо, прийматися рішення.

Суд повинен вживати заходів для того, щоб всі дії, необхідні для проведення другого засідання, приймалися своєчасно і щоб, в принципі, не допускалися затримки.

Принципи цивільного судочинства, спрямовані на вдосконалення судової системи

принцип 2

1. Коли сторона подає явно необґрунтована позов, суд повинен мати повноваження приймати рішення у справі на основі спрощеної процедури і, якщо це необхідно, накладати на цю сторону штраф або виносити рішення про відшкодування збитків іншій стороні.
2. Коли сторона в ході судового розгляду поводить себе недобросовісно і явно порушує процедуру з очевидною метою затягнути розгляд, суд повинен мати повноваження або негайно прийняти рішення по суті, або застосувати такі санкції, як, наприклад, накласти штраф, зобов'язати відшкодувати збитки або позбавити права на процесуальні дії; в особливих випадках він повинен стягувати з адвоката судові витрати.

Рекомендація R (95)5 Комітету міністрів державам-членам щодо введення в дію та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних або комерційних справах від 7 лютого 1995 року

Прийняття цих Рекомендацій були зумовлені, зокрема, тим, що зловживання сторонами правом на скаргу спричиняють невинуватені затримки і можуть підірвати довіру до системи правосуддя;

Стаття 4. Заходи щодо запобігання будь-яким зловживанням системою оскарження

Для запобігання будь-яким зловживанням системою або процедурою оскарження державам слід передбачити можливість прийняття деяких або всіх нижчеперелічених заходів:

- а) вимагати від осіб, які подають скаргу, на ранньому етапі подання розумних підстав для своїх скарг і вказівки використаних засобів правового захисту;

Стаття 4. Заходи щодо запобігання будь-яким зловживанням системою оскарження

b) дозволити суду другої інстанції відхилити відповідно до спрощеної процедурою, наприклад без інформування про це іншої сторони, будь-які скарги, які подаються йому явно необґрунтованими, нерозумними або поданими з наміром дошкулити; в цих випадках можна обмежити здійснення права за допомогою таких санкцій, як накладення штрафу;

e) коли вимушені затримки виникають з вини однієї зі сторін, вимагати від цієї сторони покриття додаткових витрат, зумовлених затримкою.

15 травня 2020 року Федеральний Конституційний Суд Німеччини прийняв рішення у справі № 1 BvR 2397/19,

в якому розкрив конституційні стандарти щодо образливих заяв, зроблених з використанням мережі Інтернет

- ✓ у випадку офіційних образ, слід зазначити, що застосоване зловживання перевищує абсолютний мінімум людської поваги і, незалежно від обставин, не може бути принципово сумісним зі свободою вираження поглядів

Рішення Федерального Конституційного Суду Німеччини у справі № 1 BvR 2397/19, 15 травня 2020 року

- ✓ у даній справі при балансуванні інтересів вага особистих прав суддів значно перевищувала свободу вираження поглядів заявника,
- ✓ міркування критики владних осіб та “боротьби за свої права” не можуть затьмарити захист особистої честі до надмірної межі,
- ✓ заяви поставили під сумнів професійну доброчесність постраждалих суддів, оскільки вони були розміщені в інтернет-блогі, доступному для широкої громадськості, і таким чином доводилися до відома невизначеного кола людей

16 липня 2019 року Європейський суд з прав людини виніс рішення у справі Жданов та інші проти РФ (Zhdanov and Others v. Russia, заява № 12200/08, 35949/11 і 58282/12),

при цьому відмовився розглядати заяву одного з заявників, визнавши її зловживанням правом звернення до суду (образливі висловлювання щодо суддів ЄСПЛ в особистих аккаунтах в соцмережах).

Рішення ЄСПЛ у справі Жданов та інші проти РФ 16 липня 2019 року (Zhdanov and Others v. Russia, заява № 12200/08, 35949/11 і 58282/12),

- ✓ Суд, серед іншого, вказав на те, що жорсткими образами щодо суду та його суддів “заявник виявив неповагу до самої установи, до якої він звернувся з проханням захистити свої права.
- ✓ Його поведінка є “образливим проявом безвідповідальності та легковажного ставлення до Суду” ... і тому суперечить цілі права на індивідуальне звернення, передбаченого в статтях 34 та 35 Конвенції”.
- ✓ Незважаючи на те, що Суд надіслав попереджувальний лист, в якому були конкретно зазначено ризики зловживання правом на подання заяви, **заявник не відкликав своїх заяв.**

Додатково стосовно статті 17 Конвенції «Заборона зловживання правами»

- ✓ У низці своїх рішень ЄСПЛ акцентує увагу на тому, що стаття 17 Конвенції, яка застосовується до держав, груп та окремих осіб, забороняє знищення та надмірне обмеження прав і свобод, викладених у Конвенції.
- ✓ Текст статті 17 впливає зі статті 30 Загальної декларації прав людини (1948). Еквівалентні положення містяться також у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966), Американській конвенції з прав людини (1969) та Хартії основних прав Європейського Союзу (2000).

Додатково стосовно статті 17 Конвенції «Заборона зловживання правами»

- ✓ Koch проти Польщі, § 32; Miroļubovs і інші проти Латвії, §§ 62 та 65;
- ✓ Molnar проти Румунії (ріш.); S.A.S. проти Франції [ВП], § 66;
- ✓ W.P. та інші проти Польщі (ріш.);
- ✓ Белкасем проти Бельгії § 37;
- ✓ Вайнай проти Угорщини, § 53;
- ✓ Варела Гейс проти Іспанії, § 40;
- ✓ Віцш проти Німеччини (№ 2) (ріш.);
- ✓ Гароді проти Франції (ріш.);
- ✓ Зданока проти Латвії [ВП], § 99;
- ✓ Касимахунов та Сайбаталов проти Росії (ріш.);
- ✓ Лоулесс проти Ірландії (№ 3), § 7;
- ✓ М'Бала М'Бала проти Франції (ріш.);
- ✓ Норвуд проти Сполученого Королівства (ріш.);
- ✓ Павел Іванов проти Росії (ріш.);
- ✓ Перінчек проти Швейцарії [ВП], § 113;
- ✓ Рой ТВ А/С проти Данії, § 48;
- ✓ Серо проти Франції (ріш.);
- ✓ Фабер проти Угорщини, § 36.

Європейський Суд з прав людини неодноразово наголошував, що роль національних судів організовувати судові провадження таким чином, щоб вони були без затримок та ефективними; недотримання цього є порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції.

Так, у рішенні від 08 листопада 2005 року по справі «Смірнова проти України» (заява № 36655/02) Європейський суд з прав людини, констатувавши порушення Україною статті 6 параграф 1 Конвенції, зазначив, що обов'язок швидкого здійснення правосуддя покладається, в першу чергу, на відповідні державні судові органи. Розумність тривалості судового провадження оцінюється в залежності від обставин справи та з огляду на складність справи, поведінки сторін, предмету спору. **Нездатність суду ефективно протидіяти недобросовісно створюваним учасниками справи перепонам для руху справи є порушенням ч. 1 ст. 6 даної Конвенції.**

68. Суд зауважує, що заявниця безсумнівно була відповідальною за ряд затримок. Крім того, протягом розгляду, який ще триває, заявниця п'ять разів просила перенести слухання і щонайменше тридцять разів не з'явилася до суду.
69. Проте, Суд вважає, що національні органи теж в значній мірі вплинули на затягування провадження. Це, зокрема, стосується нездатності державних органів ефективно протидіяти перепонам, які умисно створював відповідач для руху справи.
- У зв'язку з цим Суд, на противагу Уряду, **не може віднести на рахунок заявниці затримки, пов'язані з тим, що відповідач чотири рази заявив відвід суду, двічі заявляв клопотання провести додаткову судову експертизу і безліч разів не з'являвся до суду.**

Суд зауважує, що хоча національне законодавство не передбачає жодних спеціальних засобів проти цих тактик затягувань, суди мали в своєму розпорядженні достатній механізм для забезпечення присутності заявника в суді. Однак, з матеріалів справи не вбачається, що державні органи хоч раз розглядали можливість накладити штраф на п. М. чи провести розгляд справи у його відсутність. Так тривало до листопада 1999 року (тільки сказати, два роки та шість місяців після початку провадження), коли суд виніс ухвалу про привід відповідача, яка в результаті залишилась невиконаною, оскільки його місцезнаходження було невідомим.

Суд зазначає, що навіть, якщо це правда, що заявниця ніколи не заперечувала проти продовження чи перенесення, яке було на вимогу відповідача чи ним спричинено, це не звільняло суди від того, щоб дотримуватися вимоги розумного строку відповідно до статті 6 параграфа 1, оскільки обов'язок швидкого здійснення правосуддя покладається в першу чергу на відповідні державні органи.

Справа «Мусієнко проти України» (заява № 26976/06)

23. З огляду на поведінку заявника, Суд погоджується з твердженням Уряду, що певні затримки були спричинені заявником: він вимагав відкладення шести судових засідань, не з'явився в одне судове засідання та подав дві скарги, які не відповідали процесуальним вимогам. Однак, щодо його процесуальних клопотань та належним чином поданих скарг Суд зазначає, що заявник лише використовував свої процесуальні права і не може бути звинувачений за використання засобів, наданих національним законодавством, для захисту своїх інтересів.

Справа «Мусієнко проти України» (заява № 26976/06)

26. Суд також визнав відсутність сумлінності стосовно розгляду **касаційної скарги заявника, який тривав один рік та вісім місяців**, в той час як організація судового провадження таким чином, щоб воно було без затримок та ефективним, є функцією національних судів.

Справа «Шульга проти України» (заява № 16652/04)

24. Уряд зазначив, що причиною тривалого розгляду касаційної скарги заявниці було перенавантаження Верховного Суду України.
27. Тривалість провадження становила майже чотири роки у судах трьох інстанцій.

Справа «Шульга проти України» (заява № 16652/04)

28. Суд зазначає, що основна затримка в провадженні мала місце в зв'язку з тим, що касаційна скарга заявниці не була розглянута в належний строк. Суд нагадує, що це роль національних судів організувати судові провадження таким чином, щоб вони були без затримок та ефективними. Однак, на думку Суду, національні суди не діяли з належною сумлінністю.
30. Суд зазначає, що Уряд не надав жодного факту чи аргументу, здатного переконати Суд дійти іншого висновку в даній справі. З огляду на практику Суду з цього питання Суд доходить висновку, що у даній справі тривалість судового розгляду була надмірною та не відповідала вимозі «розумного строку».

Ухвала КАС від 22 січня 2019 року у справі № 9901/34/19

- ✓ З метою уникнення дискредитації суду та суддів учасники процесу повинні утримуватися від дій, які виражають неповагу до суду чи судді.

Постанова ВП ВС від 14 березня 2019 року у справі № 9901/34/19 (провадження № 11-82зai19)

- ✓ Нецензурна лексика, образливі та лайливі слова, символи, зокрема для надання особистих характеристик учасникам справи, іншим учасникам судового процесу, їх представникам і суду не можуть використовуватися ні в заявах по суті справи, заявах з процесуальних питань, інших процесуальних документах, ні у виступах учасників судового процесу та їх представників.

Постанова ВП ВС від 14 березня 2019 року у справі № 9901/34/19 (провадження № 11-82зай19)

- ✓ Зазначені дії свідчать про очевидну неповагу до честі, гідності цих осіб з боку осіб, які такі дії вчиняють. Ці дії також суперечать основним засадам та принципам адміністративного судочинства та його завданню.
- ✓ Вчинення таких дій суд може визнати зловживанням процесуальними правами та з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання.

Постанова ВП ВС від 7 листопада 2019 року у справі № 9901/324/19
(провадження № 11-632заі19)

- ✓ Використання учасниками судового процесу та їх представниками нецензурної лексики, образливих і лайливих слів, символів у поданих до суду документах і у спілкуванні з судом, з іншими учасниками процесу, їхніми представниками, а також вчинення інших аналогічних дій свідчать про очевидну неповагу до честі, гідності цих осіб з боку осіб, які такі дії вчиняють.
- ✓ Обґрунтування позову з використанням наведених висловлювань виходить за межі нормальної, коректної та легітимної критики, що, наприклад, у розумінні Європейського суду з прав людини констатується як зловживання правом на подання заяви.

Ухвала ВП ВС від 01 жовтня 2020 року у справі № 9901/598/19 (провадження № 11-123зai20)

- ✓ Стосовно поданого представницею ВРП клопотання, у якому повідомлялося про допущені колегією суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду порушення під час розгляду справи, які могли стати підставою для постановлення окремої ухвали відповідно до частини восьмої статті 249 КАС, ВП ВС вважає, що повідомлення такої інформації здійснено на реалізацію наданих стороні процесуальних прав та не створило перешкод у здійсненні судочинства в межах розглядуваної справи. Водночас вирішення питання щодо наявності правових підстав для постановлення окремої ухвали здійснюється виключно з ініціативи суду, хоч повідомлена сторонами інформація й може бути прийнята до уваги.
- ✓ Клопотання про застосування заходів процесуального примусу у вигляді накладення штрафу на представницю ВРП, а також особу, яка підписала клопотання про ухвалення окремої ухвали щодо суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду задоволенню не підлягає.

Постанова КАС від 30 листопада 2020 року у справі № 806/1943/18

- ✓ Апеляційним адміністративним судом встановлено факт допущення особою зловживання його процесуальними правами та ухвалено залишити подану ним заяву про відвід без розгляду, стягнуто з особи штраф в сумі 3 розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб в сумі 6 306 (шість тисяч триста шість) грн.
- ✓ Механізм зловживання процесуальними правами зводиться до того, що особа, яка прагне до досягнення певних правових наслідків, здійснення процесуальних дій (бездіяльності) зовні "схожі" на юридичні факти, з якими закон пов'язує настання певних наслідків. Незважаючи на те, що такі дії мають повністю штучний характер, тобто не підкріплюються фактами об'єктивної дійсності, певні правові наслідки, які вигідні особі, все ж таки можуть існувати.

Постанова КАС від 30 листопада 2020 року у справі № 806/1943/18

- ✓ Позивачем у справі тричі заявлявся відвід, при цьому кожного разу заявник посилався частково на обставини, яким надавалась оцінка трьома колегіями апеляційного адміністративного суду, та які жодного разу не були визнані такими, що дають підстави для сумніву в упередженості чи об'єктивності колегії суддів, а в решті з надуманих підстав.
- ✓ Сторони повинні утримуватись від використання прийомів, які пов'язані із зволіканням у розгляді справи, та добросовісно і максимально використовувати всі засоби внутрішнього законодавства для прискорення процедури слухання справи.
- ✓ Доводи скаржника про те, що судом апеляційної інстанції не винесено жодного усного або письмового попередження стороні позивача з підстав зловживання процесуальними правами є безпідставними, оскільки попередження не є передумовою застосування штрафу, тоді як штраф, так і попередження, є самостійним заходом процесуального примусу.

Постанови КАС від 14 серпня 2020 року у справі № 314/1526/19(2-адр/214/1/2020), від 22 жовтня 2020 року у справі № 320/7/19 та від 02 листопада 2020 року у справі № 804/6173/17

- ✓ З урахуванням конкретних обставин справи суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню адміністративного судочинства, зокрема, подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкодження розгляду справи.
- ✓ Визначати ті чи інші дії учасників справи зловживанням процесуальними правами належить до дискреційних повноважень адміністративного суду, тому судом апеляційної інстанції обґрунтовано залишено без розгляду скаргу позивача про зловживання процесуальними правами.

Постанови КАС від 14 серпня 2020 року у справі № 314/1526/19(2-адр/214/1/2020), від 22 жовтня 2020 року у справі № 320/7/19 та від 02 листопада 2020 року у справі № 804/6173/17

- ✓ Під зловживанням процесуальними правами розуміється форма умисних, несумлінних дій учасників процесу, що знаходить своє вираження, зокрема, у вчиненні дій, неспівмірних із наслідками, до яких вони можуть призвести, використанні наданих прав всупереч їх призначенню з метою обмеження можливості реалізації чи обмеження прав інших учасників провадження, перешкоджання діяльності суду з правильного та своєчасного розгляду і вирішення справ, необґрунтованого перевантаження роботи суду.
- ✓ Ознакою зловживання процесуальними правами є не просто конкретні дії, а дії, спрямовані на затягування розгляду справи, створення перешкод іншим учасникам процесу.

Постанови КАС від 14 серпня 2020 року у справі № 314/1526/19(2-адр/214/1/2020), від 22 жовтня 2020 року у справі № 320/7/19 та від 02 листопада 2020 року у справі № 804/6173/17

- ✓ Наведений у частині другій статті 45 КАС перелік дій, що можуть бути визнані судом зловживанням процесуальними правами, не є вичерпним, суд може визнати таким зловживанням також інші дії, які мають відповідну спрямованість і характер.
- ✓ При цьому вирішення питання про наявність чи відсутність факту зловживання віднесене на розсуд суду, що розглядає справу.

Постанова КАС від 04 серпня 2020 року у справа № 183/6913/16(2-а/183/43/17)

- ✓ Ухвалою апеляційного адміністративного суду визнано, що подання заяви представником позивача про відвід колегії суддів є діями, що суперечать завданню адміністративного судочинства та є зловживанням процесуальними правами; залишено без розгляду заяву про відвід, застосовано до особи заходи процесуального примусу у вигляді штрафу в розмірі одного прожиткового мінімуму 1762 грн., який стягнути з останнього в дохід Державного бюджету України.

Постанова КАС від 04 серпня 2020 року у справа № 183/6913/16(2-а/183/43/17)

- ✓ В ухвалі суд апеляційної інстанції констатував зловживання представником позивача своїми процесуальними правами, що полягає у тому, що будучи незгідним з процесуальним рішенням суду (ухвалою суду, яка було проголошено у судовому засіданні за його участю), не скориставшись процесуальним правом оскарження цього рішення, в супереч положенням ч. 4 ст. 36 КАС України, повторно заявив відвід складу суду, посилаючись на незаконність судового рішення, без належних підстав, які б свідчили про наявність в діях членів колегії суддів складу злочину, штучно формуючи уяву про наявність таких ознак та упередженості суддів, вчинив дії, направлені на безпідставний відвід складу суду, направлений на незаконне усунення колегії суддів від розгляду справи.
- ✓ Заявляючи відвід, учасник справи повинен був навести причини для відводу, які принаймні беззаперечно свідчать про певні обставини, це одна з ознак обґрунтованості відводу.

Постанова КАС від 07 травня 2020 року у справі № 826/12191/18

- ✓ За результатами розгляду заяви про відвід, окремою ухвалою апеляційного адміністративного суду визнано зловживанням процесуальними правами та такими, що суперечать завданню адміністративного судочинства дії представника позивача щодо подачі заяв завідомо безпідставного відводу; заяву залишено без розгляду.
- ✓ Ухвалу скеровано до відома Голові Ради адвокатів міста Києва та реагування Кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури міста Києва.
- ✓ Зобов'язано Кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури міста Києва в місячний термін з дня отримання даної ухвали повідомити про вжиті заходи реагування відносно адвоката позивача.

Постанова КАС від 04 серпня 2020 року у справа № 183/6913/16(2-а/183/43/17)

- ✓ Адвокат не погодилась із вказаним судовим рішеннями і подала касаційну скаргу з вимогами про його скасування.
- ✓ Дійсно, право на подання заяви про відвід судді є однією з гарантій законності здійснення правосуддя і об'єктивності та неупередженості розгляду справи, оскільки статтею 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини закріплено основні процесуальні гарантії, якими може скористатися особа при розгляді її позову в національному суді і до яких належить розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.
- ✓ Не можуть бути підставами для відводу заяви, які містять лише припущення про існування відповідних обставин, не підтверджених належними і допустимими доказами.

Постанова КАС від 07 травня 2020 року у справі № 826/12191/18

- ✓ Апеляційним судом встановлено, що заява представника позивача про відвід всупереч приписам ч. 3 ст. 39 КАС України була подана більш ніж через десять днів з дня отримання останнім ухвали про відкриття провадження у справі, а також під час проведення першого судового засідання.
- ✓ Вказані дії представника позивача апеляційний суд обґрунтовано визнав такими, як зловживання процесуальними правами.
- ✓ Заявлення завідомо безпідставного відводу суперечить основним засадами (принципами) адміністративного судочинства, а також його завданню.

Постанови КАС від 22 жовтня 2019 року у справі № 640/521/19, від 28 лютого 2020 року у справі № 400/2118/19, від 27 квітня 2020 року у справі № 400/3127/19 та від 30 липня 2020 року у справі № 640/2724/19

- ✓ Використання образливих висловлювань особи на адресу суду та суддів, інших учасників процесу є недопустимим при оформленні позовної заяви, які до того ж визначені позивачем в якості підстави позову.
- ✓ Застосування позивачем в тексті позовної заяви висловів, які дискредитують судові органи України та їх посадових осіб, учасників справи, суди попередніх інстанцій вірно розцінили як зловживання процесуальними правами.
- ✓ Повернення апеляційної скарги не позбавляє права повторного звернення до суду зі скаргою в порядку, встановленому законом, а тому не є обмеженням доступу скаржника до правосуддя та забезпечує практичну можливість реалізації його права на судовий захист.

Постанова КАС від 10 вересня 2019 року у справі №826/14653/17

- ✓ Відповідно до частини другої статті 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.
- ✓ Пунктом 3 частини 2 статті 45 КАС передбачено, що з урахуванням конкретних обставин справи суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню адміністративного судочинства, зокрема подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер.

Постанова КАС від 10 вересня 2019 року у справі №826/14653/17

- ✓ Законодавство не містить легітимного визначення «спору, який має очевидно штучний характер».
- ✓ Проте, за загальним правилом слово «штучний» означає «надуманий», «вигаданий», «несправжній».
- ✓ Штучним належить вважати спір, якого в дійсності не існує, а позов поданий для досягнення іншого результату, має іншу мету, ніж та, що вказана у вимогах позову.
- ✓ Наприклад, штучність позову очевидна за наявності спорів між пов'язаними особами (про що достеменно відомо судді й що впливає з матеріалів позову), коли де-факто обидві сторони представлені одними особами або ж у випадку, коли позов подається з метою перешкоджання іншому провадженню (наприклад для зупинення останнього).

Постанова КАС від 10 вересня 2019 року у справі №826/14653/17

- ✓ Висновки апеляційного суду щодо штучного характеру цього спору є передчасними, оскільки такі висновки потребують встановлення фактичних обставин справи та дослідження доказів, що може бути здійснено лише на стадії розгляду справи по суті, а не у підготовчому засіданні.
- ✓ Так, перелік дій, які проводить суд у підготовчому засіданні визначений у статті 180 КАС, і серед них відсутнє з`ясування обставин справи та дослідження доказів.
- ✓ Таким чином, з`ясування питання, чи мали місце обставини (факти), якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджуються, належить здійснювати на стадії розгляду справи по суті.

Постанова КАС від 13 березня 2019 року у справі № 814/218/14

- ✓ Реалізація права на суд однією зі сторін спору має відбуватись таким чином, щоб не порушувати права іншої сторони».
- ✓ Подаючи численні апеляційні скарги, особа вчиняє дії, що суперечать завданню адміністративного судочинства, зловживаючи своїми процесуальними правами.
- ✓ Про обставини зловживання апелянтом своїми процесуальними правами свідчить також і численна кількість клопотань, які подаються нею до суду першої інстанції, та є ідентичними. З огляду на затягування особою розгляду справи, суд першої інстанції з 2014 року позбавлений можливості розглянути справу по суті спору.

Постанова КАС від 13 березня 2019 року у справі № 814/218/14

- ✓ За такої невинуваченої тяганини нагальні питання, що дійсно потребують судового розгляду, залишаються невирішеними протягом тривалого періоду часу.
- ✓ Враховуючи, що особа подає безліч клопотань, апеляційних скарг на рішення суду першої інстанції, що правильно кваліфіковано судом апеляційної інстанції як зловживання учасником справи своїми процесуальними правами задля затягування розгляду справи по суті спору, є обґрунтованим висновок цього суду про необхідність повернення позивачу її апеляційної скарги.

Постанова КАС від 25 лютого 2020 року у справі № 260/1378/18

- ✓ Частина восьма статті 139 КАС України виступає процесуальною санкцією, яка застосовується адміністративним судом незалежно від того, чи заявлялося відповідне клопотання заінтересованою стороною, між тим процесуальним законом не визначено поняття неправильних дій сторони. При цьому, цією нормою встановлено право, а не обов'язок суду здійснити розподіл судових витрат у вищезазначений спосіб.
- ✓ Висновок суду про необхідність покладення судових витрат на сторону, внаслідок неправильних дій якої виник спір, повинен бути належним чином обґрунтованим. Водночас належного обґрунтування судові рішення не містять. Суди лише зазначили, що спір у цій справі виник внаслідок неправомірних дій позивача - пред'явлення до стягнення незаконно нарахованої пені.

Постанова КАС від 25 лютого 2020 року у справі № 260/1378/18

- ✓ Реалізація позивачем свого права на відмову від позову не можна кваліфікувати як «неправильні дії сторони» в контексті частини восьмої статті 139 КАС України, тим більш, якщо відмова від позову пов'язана з його задоволенням відповідачем до початку розгляду справи.
- ✓ Якщо позивач відмовився від позову внаслідок його задоволення відповідачем після подання позовної заяви, то цілком обґрунтованим є покладення на відповідача обов'язку відшкодувати понесені позивачем витрати як міра відповідальності за поведінку, яка змусила позивача вирішувати спір у судовому порядку.

Ухвала КАС про відмову у відкритті касаційного провадження від 22 листопада 2019 року у справі №815/516/18

- ✓ У цій справі промова заявника вийшла за межі простої критики рішень суддів і звичайних сумнівів щодо їхньої безсторонності та перетворилася на особисту критику суддів, звинувачення їх у неналежній поведінці всупереч їхнім обов'язкам суддів, що свідчить про явну неповагу до суду.

Ухвала КАС від 18 вересня 2020 року у справі № 280/4380/19

- ✓ Суд з метою запобігання зловживанням справами активно забезпечує справедливий баланс використання учасниками процесу своїх прав і обов'язків, що не спростовує принцип змагальності сторін. Обмеження чи позбавлення процесуального права повинно застосовуватися судом відповідно до принципу пропорційності.

Ухвала КАС від 24 листопада 2020 року у справі № 640/5508/20

- ✓ Враховуючи, що Фондом державного майна України не виконано процесуальний обов'язок (не забезпечено явку представника в судове засідання, при визнанні судом явки обов'язковою), суд апеляційної інстанції, застосовуючи до Фонду державного майна України захід процесуального примусу шляхом накладення штрафу, вірно застосував положення частини першої статті 149 КАС України.

Ухвала КАС від 08 січня 2019 року у справі № 826/3515/18

про стягнення з особи штрафу 3 розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб в сумі 5763 грн.

- ✓ Касаційна скарга містить неприпустимі нецензурні висловлювання на адресу суддів апеляційного адміністративного суду. Така мова перебуває поза нормальним стилем спілкування, в першу чергу, у діловому мовленні, що використовується в офіційному спілкуванні (між установами, приватною особою і установою, між посадовими особами, тощо).
- ✓ З метою уникнення дискредитації суду та суддів учасники процесу повинні утримуватися від дій, які виражають неповагу до суду чи судді.

Ухвала КАС від 08 січня 2019 року у справі № 826/3515/18

про стягнення з особи штрафу 3 розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб в сумі 5763 грн.

- ✓ Суди в своїй діяльності дотримуються національних та міжнародних норм, стандартів та принципів здійснення правосуддя з метою підвищення ступеня довіри суспільства до органів судової влади та суміжних правових інститутів (положення Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015).
- ✓ Сторони повинні не припускати використання нецензурної лексики як під час оформлення документів для подання до суду всіх інстанцій, так і у публічному житті, оскільки нецензурна лайка не підсилює ефективність і переконливість інформації в документах офіційно-ділового стилю, а свідчить про культурний вакуум та демонструє неповагу до суддів.

Ухвала КАС від 22 лютого 2021 року у справі № 640/1028/19

- ✓ Апеляційний адміністративний суд ухвалою відкрив апеляційне провадження та зобов'язав Головне управління ДПС в установлений для подачі відзиву на апеляційну скаргу строк надати суду належним чином засвідчену копію податкового повідомлення-рішення. При цьому вимога суду зобов'язального характеру зумовлена тим, що копія спірного індивідуального акту не була надана контролюючим органом і до суду першої інстанції, у той час як його прийняття відповідачем неодноразово підтверджувалося.
- ✓ Суд апеляційної інстанції, виходячи з приписів статей 249, 324 КАС України, постановив окрему ухвалу, якою вирішив довести до відома голови Державної податкової служби України інформацію про допущені порушення для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону.

Ухвала КАС від 22 лютого 2021 року у справі № 640/1028/19

- ✓ Окрема ухвала є способом реагування суду на випадки виявлення порушення законності та правопорядку, які не можуть бути усунені ним самостійно при вирішенні адміністративного спору з використанням представлених адміністративним процесуальним законом засобів
- ✓ Постановляючи оскаржувану ухвалу, суд апеляційної інстанції звернув увагу на положення статті 129¹ Конституції України та КАС України, відповідно до яких судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання, зокрема всіма органами державної влади, їх посадовими та службовими особами, на всій території України.

Ухвала КАС від 22 лютого 2021 року у справі № 640/1028/19

- ✓ Необхідність постановлення судом апеляційної інстанції окремої ухвали виникла у зв'язку з тим, що контролюючий орган не здійснив достатніх та необхідних заходів, спрямованих на належне виконання покладених на нього процесуальних обов'язків, а навпаки допустив протиправну бездіяльність, що виразилася у ненаданні копії спірного індивідуального акту, яка призвела до ускладнення встановлення дійсних обставин справи судами.
- ✓ Невиконання ж відповідачем своїх процесуальних обов'язків та порушення приписів частини другої статті 77 КАС України обумовило реагування суду на такі порушення шляхом постановленням окремої ухвали, відтак суд касаційної інстанції вважає, що оскаржувана окрема ухвала суду апеляційної інстанції відповідає закріпленій КАС України меті ухвалення такого процесуального судового рішення.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!